

GIÁO DỤC NGHỆ THUẬT TẠI NHÀ HÁT OPERA HOÀNG GIA, VƯƠNG QUỐC ANH

PHẠM BÍCH HUYỀN

Tóm tắt

Bài viết dựa trên lý luận chung về giáo dục nghệ thuật trong quản lý nhà hát để nghiên cứu một trường hợp điển hình (case study) là hoạt động giáo dục nghệ thuật của Nhà hát Opera Hoàng gia Anh. Trường hợp này được đặt trong bối cảnh chung - hoạt động giáo dục nghệ thuật của các nhà hát ở Vương quốc Anh - và đi sâu phân tích các khía cạnh: chính sách giáo dục nghệ thuật, các loại chương trình giáo dục và đánh giá toàn diện về các chương trình. Từ đó, rút ra một số bài học kinh nghiệm nhằm phát triển hoạt động giáo dục nghệ thuật cho các nhà hát Việt Nam.

Từ khóa: Giáo dục nghệ thuật, nhà hát, opera, hoàng gia, Vương quốc Anh

Abstract

Based on general theory of arts education in theatre management, the article examines the case study of arts educational activities of the Royal Opera House. The case is set in the general context of arts education of theatres in the United Kingdom and analyses aspects: arts education policy, types of educational programs and overall evaluation of the programmes. Consequently, draw out some solutions to the development of arts education in Vietnamese theatres.

Keywords: arts education, theater, opera, Royal Opera House, United Kingdom

1. Giáo dục nghệ thuật trong quản lý nhà hát

Giao dục nghệ thuật là hoạt động chuyển giao di sản văn hóa nghệ thuật từ chủ thể tới khách thể (đối tượng giáo dục), một mặt tạo điều kiện cho nghệ thuật được kế thừa và phát triển, mặt khác góp phần nâng cao nhận thức, hoàn thiện năng lực thẩm mỹ và nhân cách con người. Hoạt động giáo dục nghệ thuật gồm hai bộ phận: giáo dục về nghệ thuật và giáo dục thông qua nghệ thuật. Giáo dục về nghệ thuật

giới thiệu tri thức và kỹ năng của các loại hình nghệ thuật nhằm tạo nên sự hiểu biết, khả năng thưởng thức, thực hành và sáng tạo nghệ thuật. Trong khi đó, giáo dục thông qua nghệ thuật sử dụng sản phẩm và quá trình hoạt động nghệ thuật như những công cụ, phương tiện trong giáo dục ở nhà trường và xã hội (2), (3, tr.7-8). Như vậy, giáo dục nghệ thuật là các hoạt động giáo dục liên quan đến nghệ thuật, hoặc coi nghệ thuật như đích đến hoặc sử dụng nghệ thuật như một phương tiện, công cụ trung gian.

Có thể hiểu, đó là các hoạt động giáo dục lấy nghệ thuật làm trung tâm hoặc kết hợp, lồng ghép nghệ thuật trong giáo dục.

Hoạt động giáo dục nghệ thuật thường được tiến hành trong hệ thống nhà trường, tại các trung tâm văn hoá, câu lạc bộ nghệ thuật... Tuy nhiên, lý thuyết Quản lý văn hoá hiện đại cho rằng các tổ chức nghệ thuật chuyên nghiệp như nhà hát, đoàn nghệ thuật cũng cần triển khai hoạt động giáo dục nghệ thuật, vì đó là một nhiệm vụ quan trọng, hỗ trợ cho tổ chức hoàn thành sứ mệnh và phát triển bền vững.

Giáo dục nghệ thuật có vai trò quan trọng trong quản lý các nhà hát.

Hoạt động giáo dục có thể trợ giúp nhà hát thực hiện những mục tiêu về nghệ thuật như góp phần đào tạo, truyền nghề cho đội ngũ nghệ sĩ, diễn viên, giữ gìn những tinh hoa và thể nghiệm các hướng sáng tạo mới trong loại hình nghệ thuật. Bên cạnh đó, với mỗi chương trình nghệ thuật/vở diễn, nhà hát có thể thiết kế các chương trình giáo dục đi kèm để tạo thêm giá trị gia tăng, hỗ trợ đắc lực cho những sản phẩm nghệ thuật này (1, tr.20-25).

Hoạt động giáo dục còn trợ giúp nhà hát thực hiện các mục tiêu quản lý khác như phát triển đội ngũ khán giả tiềm năng, kết nối cộng đồng và thu hút các nguồn tài trợ. Nhà hát cần tiến hành chương trình giáo dục cho khán giả, công chúng để nâng cao trình độ hiểu biết, khả năng cảm thụ nghệ thuật, khuyến khích nhu cầu thưởng thức nghệ thuật và xây dựng mối quan hệ gắn kết giữa khán giả và nhà hát. Thực hiện tốt hoạt động giáo dục, nhà hát có thêm một phương thức hiệu quả để tiếp cận đến cộng đồng và các nhà tài trợ, tạo sự hiểu biết, ủng hộ của các đối tác cho sự phát triển đơn vị (4, tr.10-12).

Như vậy, hoạt động giáo dục có thể sử dụng tối ưu những nguồn lực của nhà hát về nghệ

sĩ, tác phẩm nghệ thuật và cơ sở vật chất để đa dạng hóa sản phẩm và dịch vụ, mở rộng diện sáng tạo và tăng thêm nguồn thu nhập cho đơn vị. Giáo dục nghệ thuật góp phần tích cực vào quá trình xây dựng thương hiệu cho nhà hát, đảm bảo sự tồn tại và phát triển của nó trong bối cảnh cơ chế thị trường.

2. Giới thiệu chung về giáo dục nghệ thuật của các nhà hát ở Vương quốc Anh

Vương quốc Anh (gọi tắt là Anh) là một ví dụ điển hình trong việc cung cấp những mô hình giáo dục nghệ thuật hiệu quả. Ở Anh, giáo dục nghệ thuật được coi là hoạt động quan trọng, tiến hành song song với hoạt động nghệ thuật, góp phần thực hiện trách nhiệm xã hội của nhà hát.

Chính phủ Anh đã xây dựng chính sách phát triển giáo dục nghệ thuật và cơ chế tài chính thích hợp để khuyến khích hoạt động giáo dục của các tổ chức nghệ thuật chuyên nghiệp, trong đó có các nhà hát. Bên cạnh đó, các yếu tố quan trọng khác như bộ máy tổ chức, cơ sở vật chất và nhân lực cũng được đầu tư đồng bộ.

Chính sách về giáo dục nghệ thuật của Chính phủ Anh nhấn mạnh vai trò của nghệ sĩ trong quá trình giáo dục toàn diện và suốt đời của người dân, góp phần cung cấp nguồn nhân lực sáng tạo cho các ngành công nghiệp nhằm phát huy sức mạnh và hiệu quả của văn hoá nghệ thuật trong phát triển kinh tế, xã hội. Không những thế, giáo dục nghệ thuật còn có ý nghĩa sống còn đối chính sự phát triển của loại hình nghệ thuật và mỗi tổ chức nghệ thuật (7).

Trên thực tế, hoạt động giáo dục nghệ thuật của các nhà hát ở Anh đã được triển khai rộng khắp. Nhiều nhà hát, đoàn nghệ thuật, dàn nhạc giao hưởng đã có bộ phận chuyên trách về giáo dục nghệ thuật. Theo thống kê, có tới 78% đơn vị nghệ thuật nhận tài trợ của Chính

phủ Anh đã và đang tổ chức hoạt động giáo dục nghệ thuật. Hiện nay, hoạt động này trở thành một trong những tiêu chí để xét cấp tài trợ của Nhà nước (5, tr.2).

Các nhà hát đã tiến hành giáo dục về nghệ thuật và giáo dục thông qua nghệ thuật, phục vụ nhiều đối tượng đa dạng, từ trẻ em, thanh niên, người cao tuổi đến các nhóm đặc biệt như bệnh nhân, phạm nhân, người tàn tật, người thất nghiệp, sĩ quan quân đội v.v... Nội dung các hoạt động giáo dục về nghệ thuật rất phong phú, từ giới thiệu đặc thù của loại hình nghệ thuật, nghiên cứu về tác phẩm, tác giả đến tìm hiểu hoạt động sáng tạo của nghệ sĩ, nhạc công, nhà văn, nhà biên kịch, chuyên viên kỹ thuật và nhà quản lý sân khấu. Các hoạt động giáo dục thông qua nghệ thuật được sử dụng để hỗ trợ học tập trong nhà trường, nhằm phát triển nhân cách học sinh, khơi dậy tiềm năng cá nhân, gắn kết họ với xã hội, cộng đồng, giúp họ chăm sóc sức khỏe, phòng chống bệnh tật và bảo vệ môi trường.

Tóm lại, giáo dục nghệ thuật trong các nhà hát ở Vương quốc Anh đã phát triển cả về lý luận và thực tiễn. Chính phủ Anh đã nhận thức đầy đủ về vai trò, tiềm năng của giáo dục nghệ thuật và đưa ra chính sách đúng đắn để định hướng phát triển lĩnh vực này. Các nhà hát đã năng động, sáng tạo trong hoạt động giáo dục nghệ thuật để thích ứng với điều kiện kinh tế, văn hóa, xã hội và chính trị của quốc gia. Hoạt động giáo dục nghệ thuật trở thành phương tiện đáp ứng nhu cầu xã hội, phát triển khán giả và đảm bảo sự phát triển mạnh mẽ của tổ chức nghệ thuật

3. Hoạt động giáo dục nghệ thuật của Nhà hát Opera Hoàng gia

3.1. Giới thiệu chung về Nhà hát Opera Hoàng gia

Nhà hát Opera Hoàng gia (Royal Opera House - viết tắt là ROH) được xây dựng và đi vào

hoạt động từ thế kỷ XVIII, là một trong những nhà hát nổi tiếng ở London cũng như trên toàn Vương quốc Anh, chuyên hoạt động trong loại hình nghệ thuật opera và ballet. Bên cạnh đó, nhà hát cũng có nhiều chương trình về nghệ thuật Múa và Âm nhạc đương đại.

Hiện nay, nhà hát có hơn 1000 nhân viên cơ hữu và tổng thu nhập hàng năm đạt mức 139 triệu bảng Anh. Theo số liệu thống kê, trung bình, mỗi năm ROH tổ chức hơn 400 chương trình biểu diễn, phục vụ hơn 700.000 lượt người xem tại khán phòng của nhà hát và khoảng 765.000 lượt xem trên toàn thế giới qua các kênh truyền thông (6).

Trong cơ cấu tổ chức, ROH có một phòng chức năng, chuyên về hoạt động giáo dục nghệ thuật. Phòng Giáo dục có nhiệm vụ tổ chức các chương trình giới thiệu về tác phẩm opera, ballet và nhạc giao hưởng của nhà hát tới đông đảo công chúng. Mỗi năm bộ phận này làm việc với khoảng 50.000 người thuộc các lứa tuổi, nghề nghiệp và nơi cư trú khác nhau (6). Các hoạt động của Phòng không chỉ hướng tới nhóm khán giả đã có hiểu biết nhất định về ballet và opera mà còn đặc biệt chú trọng nhóm khán giả mới, chưa hoặc ít đến với các loại hình nghệ thuật này.

3.2. Chính sách giáo dục nghệ thuật của ROH

Bên cạnh chính sách chung của nhà hát, ROH đã xây dựng được chính sách riêng về giáo dục nghệ thuật, trong đó thể hiện các nội dung chính sau:

Sứ mệnh giáo dục của ROH: Giáo dục “là quá trình thông qua đó chúng tôi có thể đóng góp vào việc học tập suốt đời và sự phát triển năng lực sáng tạo, năng lực nghệ thuật của các thành viên trong nhà hát cũng như của mọi thành viên trong xã hội”.

Các mục tiêu chiến lược trong hoạt động giáo dục của ROH:

- Mở rộng sự tiếp cận với Nhà hát Opera Hoàng gia, khuyến khích mối quan tâm của những khán giả mới và khán giả trẻ;

- Nâng cao hiểu biết và khả năng thưởng thức nghệ thuật opera và ballet của công chúng;

- Đi đầu trong nghiên cứu về loại hình nghệ thuật, thách thức những mô hình và cách làm hiện có, đóng góp vào sự sáng tạo và phổ biến những kinh nghiệm mới, tác phẩm mới và phương thức làm việc mới;

- Tìm phương thức để nuôi dưỡng và tạo điều kiện cho những nghệ sĩ trẻ và nghệ sĩ đã thành danh có thể phát triển hơn nữa kỹ năng sáng tạo, năng lực nghệ thuật và khả năng giao tiếp trong một môi trường thuận lợi (6).

Như vậy, ROH đã có bộ phận chuyên trách về giáo dục nghệ thuật và xây dựng được chính sách giáo dục nghệ thuật. Chính sách này gắn liền với sứ mệnh, chức năng, nhiệm vụ của đơn vị và loại hình nghệ thuật mà đơn vị biểu diễn. Chính sách giáo dục của nhà hát đã hướng tới hai đối tượng chính: nhóm nghệ sĩ trong nhà hát và nhóm khán giả, công chúng ngoài xã hội. Các hoạt động giáo dục không chỉ nhằm cung cấp những hiểu biết và kỹ năng cơ bản về ballet và opera mà còn hướng tới việc nâng cao, chuyên sâu đối với hai loại hình nghệ thuật này. Như vậy, nhà hát không chỉ là một trung tâm biểu diễn nghệ thuật chuyên nghiệp mà đã thực sự trở thành một cơ sở nghiên cứu, một địa chỉ giáo dục về ballet, opera và các loại hình nghệ thuật liên quan.

3.3. Hoạt động giáo dục nghệ thuật của nhà hát

** Phân loại các chương trình giáo dục của ROH*

Căn cứ vào mục đích của chương trình giáo dục, có thể chia thành 2 loại: hoạt động đào tạo, phát triển khán giả và hoạt động phát triển nghệ thuật opera, ballet (còn gọi là hoạt động nghiên cứu và triển khai, dành cho nghệ sĩ, diễn viên).

Cụ thể, các hoạt động đào tạo, phát triển khán giả gồm chương trình "Tiếp cận khán giả mới" - giới thiệu loại hình nghệ thuật ballet, opera, các tác phẩm và nghệ sĩ cho những khán giả mới và chương trình "Tìm hiểu chuyên sâu", "Khám phá" dành cho khán giả hiện tại của nhà hát. Nếu khán giả mới được cung cấp những thông tin nền tảng ban đầu thì nhóm khán giả hiện tại (những người đã có hiểu biết nhất định về loại hình nghệ thuật) sẽ được giới thiệu những hiểu biết nâng cao và chuyên sâu hơn.

Để đóng góp cho sự phát triển của ballet opera và đào tạo đội ngũ nghệ sĩ, ROH thực hiện hai chương trình "Nuôi dưỡng tài năng nghệ thuật" và "Khám phá loại hình nghệ thuật". Chương trình thứ nhất nhằm mục đích phát triển kỹ năng nghệ thuật, đóng góp vào việc đào tạo cơ bản cho nghệ sĩ. Chương trình thứ hai đào tạo nâng cao về loại hình nghệ thuật, đẩy lùi giới hạn về nghệ thuật và khuyến khích những thể nghiệm mới mẻ, độc đáo, sáng tạo.

Căn cứ vào đối tượng khách thể (đào tạo khán giả) của chương trình giáo dục, có thể phân thành 4 loại: chương trình dành cho trường học và giáo viên, chương trình dành cho gia đình, chương trình cho cộng đồng và chương trình cho người lớn.

Trong đó, chương trình dành cho trường học và giáo viên gồm các hoạt động chính như: dự án về nghệ thuật ballet và opera, biểu diễn ban ngày cho học sinh và giáo viên, tham quan nhà hát, hỗ trợ "Giáo viên sáng tạo".

Chương trình dành cho gia đình gồm các hoạt động nghệ thuật cho cả gia đình, suất diễn và dự án cho gia đình.

Chương trình dành cho cộng đồng gồm các chương trình gắn kết nghệ thuật với đời sống xã hội, hoạt động về nghệ thuật nhảy múa và các dự án cộng đồng.

Chương trình dành cho người lớn gồm chương trình hoạt động nghệ thuật vào ngày thứ hai hàng tuần, chương trình giáo dục chuyên sâu về ballet và opera, chương trình giới thiệu về dàn nhạc giao hưởng South Bank Sifonia và chương trình giáo dục về ballet.

* *Phân tích một số chương trình giáo dục nghệ thuật tiêu biểu*

Tham quan hậu trường sân khấu

Chương trình có tên gọi "*Backstage Tour*" nhằm giới thiệu với công chúng về tòa nhà, cơ sở vật chất, lịch sử và hoạt động của nhà hát. Các tour tham quan của ROH được tổ chức 3 lần trong 1 ngày từ thứ hai đến thứ sáu và 4 lần trong ngày thứ bảy. Mỗi tour kéo dài khoảng 90 phút với sự giới thiệu của người hướng dẫn. Mỗi chuyến tham quan giới hạn tối đa số lượng người tham gia là 20 người (6).

Đến với tour tham quan hậu trường sân khấu, khách tham quan sẽ được tìm hiểu, quan sát và nghe nói chuyện về lịch sử của Nhà hát Opera Hoàng gia, những thay đổi, phát triển của nhà hát và khám phá nhiều khía cạnh về các vở diễn đang được công diễn. Trong chuyến tham quan, khán giả có thể được thăm khán phòng, kho trang phục, đạo cụ của nhà hát và chứng kiến sự vận hành kỹ thuật hậu trường sân khấu. Từ đó, khán giả có được cái nhìn tường tận và sâu sắc về hoạt động của nhà hát, hiểu được quá trình chuẩn bị cho một vở diễn cũng như những nét đặc thù của ROH.

Masterclasses

Nếu như trong tour tham quan hậu trường sân khấu, khách tham quan không được xem cảnh luyện tập cho vở diễn thì trong "*Masterclass*", họ được quan sát quá trình tập dượt ballet tại ROH, chứng kiến cảnh tập vở của các diễn viên ballet dưới sự chỉ đạo và hướng dẫn của giáo viên chính hay biên đạo, đạo diễn. Tuy nhiên, những lớp học cho công chúng rộng

rãi không nhiều, mỗi mùa diễn, ROH thường chỉ tổ chức 1 đến 2 Masterclass.

Chương trình "Đối thoại" (In Conversation)

Nhân dịp các nghệ sĩ opera hay ballet nổi tiếng thế giới đến biểu diễn tại ROH, nhà hát thường tổ chức nói chuyện, giao lưu giữa khán giả và những nghệ sĩ này. Ví dụ, ROH đã tổ chức buổi nói chuyện của Roberto Alagna - một trong những ca sĩ opera Pháp nổi tiếng thế giới, nhân dịp ông tham gia biểu diễn vở "*Il Trovatore*" tại nhà hát. Trong buổi nói chuyện, Roberto Alagna kể về sự nghiệp của ông, những vai diễn ông tâm đắc nhất và kế hoạch của ông trong tương lai. Trong dịp này, khán giả cũng có dịp giao lưu, đặt câu hỏi và chia sẻ suy nghĩ, tình cảm của mình với nghệ sĩ.

Sự kiện "Ngày khám phá" (Insight Days)

Sự kiện này cung cấp cho khán giả cơ hội hiểu biết nhiều hơn về các tác phẩm và hoạt động của nhà hát. Ví dụ, "*Đêm nhạc tưởng niệm*" (Requiem Evening): requiem là nhạc trong các đám tang hay lễ tưởng niệm. Nhân dịp ROH biểu diễn hai chương trình nhạc lễ "*Verdi's Messa da Requiem*" và "*Britten's War Requiem*", nhà hát đã tổ chức sự kiện "*Đêm nhạc tưởng niệm*" với sự tham gia của nhạc trưởng và các thành viên của dàn đồng ca để tìm hiểu về thể loại nhạc này. Đến với sự kiện, khán giả còn được tham dự dàn đồng ca, cùng tập hát một số trích đoạn.

Ví dụ khác, ROH đã tổ chức sự kiện "*Puccini và âm nhạc của ông*". Puccini là nhạc sĩ đã viết nên những giai điệu opera nổi tiếng thế giới. Ông đã sáng tác những giai điệu bất hủ này như thế nào? Cuộc đời của ông có rục rờ như những giai điệu opera của ông hay không? Thông qua sự kiện này, với sự tham gia của các chuyên gia và những người hâm mộ Puccini, khán giả sẽ có dịp tìm hiểu về người nghệ sĩ vĩ đại và âm nhạc của ông.

Chương trình “Câu chuyện của người trong cuộc” (Inside Story)

Giới thiệu về đặc thù lao động nghệ thuật của các nhóm nghệ sỹ khác nhau trong hoạt động ballet và opera. Ví dụ, ROH tổ chức đêm “Các nhạc công của Nhà hát Opera Hoàng gia” để khán giả có dịp gặp gỡ, giao lưu với nhạc trưởng, nghệ sĩ piano, nhạc sĩ viết lời và nhà quản lý dàn nhạc giao hưởng của nhà hát. Âm nhạc là phần không thể thiếu trong các vở diễn ballet và opera. Tại ROH cũng như các nhà hát opera khác, những nghệ sĩ opera và ballet tài năng nhất thế giới khi biểu diễn đều phụ thuộc vào dàn nhạc giao hưởng. Nhưng trong các buổi biểu diễn, dàn nhạc thường ẩn đi và khán giả không nhìn thấy họ. Chính vì vậy, sự kiện đã cung cấp những hiểu biết quý báu về lao động nghệ thuật âm thầm nhưng đặc biệt quan trọng này.

Chương trình “Cùng hát” (Singalong)

Chương trình này cung cấp thông tin về các vở opera đang được biểu diễn tại ROH. Chương trình được dẫn dắt bởi người trợ lý Trưởng đoàn và các thành viên của dàn đồng ca của nhà hát. Trong chương trình, khán giả có dịp tìm hiểu về hoạt động của dàn đồng ca trong quá trình chuẩn bị cho một vở diễn. Khán giả cũng có cơ hội hát cùng dàn đồng ca một số trích đoạn trong các vở diễn.

Sự kiện “Ngày của bộ gõ”

ROH đã phối hợp với Hiệp hội Nghệ thuật về bộ gõ (PAS) và Hội liên hiệp Quốc gia các giáo viên dạy bộ gõ (NAPT) để tổ chức sự kiện này. Sự kiện kéo dài trong một ngày, từ 10 giờ sáng đến 6 giờ chiều, dành cho các gia đình, sinh viên và những người yêu thích bộ gõ. Khán giả được mời tham gia nhiều hoạt động phong phú như tìm hiểu và thực hành về nhịp điệu và giai điệu, quan sát lớp học Masterclass, trong đó các nghệ sĩ nổi tiếng nhất châu Âu hướng

dẫn sinh viên học hỏi và luyện tập. Chương trình còn có phần biểu diễn bộ gõ của các ban nhạc, nhóm nhạc. Khán giả tham dự không cần có kinh nghiệm hay hiểu biết về âm nhạc. Đây là chương trình hấp dẫn cho cả gia đình trong ngày nghỉ cuối tuần, đặc biệt trẻ em được khuyến khích tham dự.

Chương trình “Bên nhau” (Side by side)

Chương trình này được tổ chức với sự tài trợ của Quỹ từ thiện Archie Sherman. Đây là cơ hội công chúng được thưởng thức phần biểu diễn của các nhạc công từ dàn nhạc giao hưởng Southbank Sinfonia và dàn nhạc giao hưởng ROH. Tham gia biểu diễn còn có các ca sĩ từ Chương trình Nghệ sĩ trẻ Jetter Parker và diễn viên múa từ Đội múa Ballet Hoàng gia, biểu diễn các trích đoạn hay nhất trong những vở opera và ballet nổi tiếng. Chương trình được điều khiển bởi các nghệ sĩ và nhạc trưởng nổi tiếng của Nhà hát.

Chương trình biểu diễn hoà nhạc miễn phí (lunch time recital)

Bên cạnh các sự kiện bán vé, ROH thường tổ chức buổi hòa nhạc miễn phí vào giờ nghỉ trưa (13.00 - 13.30) ngày thứ hai hàng tuần với sự tham gia của các nhạc công trong Chương trình Nghệ sĩ trẻ Jette Parker, thành viên dàn nhạc giao hưởng ROH và của Southbank Sinfonia. Chương trình này được biểu diễn tại khán phòng nhỏ của nhà hát. Các vé đều miễn phí nhưng khán giả phải đăng ký trước để đảm bảo có chỗ ngồi.

3.4. Đánh giá hoạt động giáo dục nghệ thuật của ROH

Như vậy, hoạt động giáo dục nghệ thuật tại Nhà hát Opera Hoàng gia đã được thực hiện một cách rất chuyên nghiệp. Nhà hát đã nhận thức đầy đủ về nhiệm vụ giáo dục cũng như vai trò, tác dụng của giáo dục nghệ thuật

trong hoạt động của mình. ROH đã xây dựng được chính sách để định hướng cho hoạt động giáo dục nghệ thuật. ROH cũng có cơ chế phối hợp khá hiệu quả giữa các bộ phận trong toàn nhà hát, đầu tư thích đáng về nhân lực. Các nguồn lực khác cũng được ROH chú ý để có thể triển khai nhiều hoạt động giáo dục đa dạng, phong phú bên cạnh các hoạt động nghệ thuật chính thống.

Có thể nhận thấy những ưu điểm nổi bật trong hoạt động giáo dục nghệ thuật tại ROH như sau:

Đối tượng phục vụ: Các hoạt động giáo dục của nhà hát hướng tới nhiều đối tượng khán giả như khách du lịch, học sinh và giáo viên, trẻ em và nhóm gia đình, sinh viên các trường nghệ thuật, những người yêu thích và muốn tìm hiểu về opera, ballet.

Số liệu tổng kết cho thấy, năm 2015 - 2016, ROH đã thu hút được hơn 20.000 lượt người tham dự các dự án sáng tạo, giáo dục nghệ thuật; 18.000 thanh thiếu niên đã trải nghiệm các hoạt động văn hoá; 23.473 lượt người được xem các chương trình biểu diễn với mức giá vé ưu đãi cho gia đình, học sinh, sinh viên; 19.000 sinh viên đăng ký tham gia và được hưởng lợi từ chương trình vé ưu đãi, 14.500 sinh viên đã ra trường tham gia chương trình vé ưu đãi cho sinh viên tốt nghiệp (6). Có thể thấy, đây là những kết quả hết sức đáng khích lệ, thể hiện tầm ảnh hưởng và sức lan toả của hoạt động giáo dục nghệ thuật của nhà hát.

Phương thức thực hiện: Các chương trình/sự kiện giáo dục nghệ thuật thường được thiết kế với thời lượng hợp lý (trong vòng 90 phút đến 120 phút), tạo điều kiện thuận tiện cho khán giả tham gia. Ngoài ra, một số chương trình được tổ chức trong cả ngày với nhiều hoạt động và chương trình nhỏ để công chúng, khán giả có thể tham gia những sự kiện yêu thích vào

những thời điểm thích hợp. Các hoạt động thường được tổ chức dưới dạng tham quan, quan sát, nghe nói chuyện, giao lưu và tham dự một số hoạt động đơn giản. Nhìn chung, các chương trình đều có sự tương tác giữa khán giả và nghệ sĩ, giữa khán giả và tác phẩm; qua đó, khán giả có được trải nghiệm trực tiếp về loại hình nghệ thuật. Chính vì vậy, các chương trình này rất thú vị, bổ ích và nhận được sự ủng hộ của đông đảo công chúng.

Nội dung: Các chương trình/sự kiện giáo dục của Nhà hát Opera Hoàng gia để cập đến nhiều nội dung đa dạng, hấp dẫn:

- Giới thiệu về lịch sử và quá trình phát triển của nhà hát thông qua việc khai thác bản thân tòa nhà, khán phòng và các không gian của nó để tổ chức sản phẩm phục vụ khách tham quan.

- Giới thiệu về loại hình nghệ thuật opera và ballet: âm nhạc, biên kịch, biên đạo, biểu diễn múa, nghệ thuật hát opera và dàn đồng ca.

- Giới thiệu và giúp khán giả hiểu sâu hơn về các tác phẩm ballet và opera đang được biểu diễn tại nhà hát. Các sự kiện này nhằm giới thiệu về tác giả của vở diễn, nghệ sĩ tham gia biểu diễn, việc tập luyện cho chương trình biểu diễn và một số trích đoạn đặc sắc.

Có thể nhận thấy, các chương trình giáo dục nghệ thuật phong phú, được tổ chức thường xuyên như vậy có tác dụng đa dạng hóa hoạt động của nhà hát, tạo ấn tượng "lúc nào cũng có chương trình gì đó đang diễn ra" và biến ROH thành một điểm đến yêu thích của công chúng. Các chương trình giáo dục đã góp phần thu hút khán giả đến với nhà hát; từ đó, họ có thể quan tâm đến các chương trình nghệ thuật chính thống đang được biểu diễn tại đây. Đây có thể coi là một kênh hữu hiệu để đưa nghệ thuật bác học đến với đông đảo công chúng, tạo điều kiện cho nhiều người tiếp cận với ballet, opera, nhạc giao hưởng và thính phòng.

Những hoạt động như vậy cũng góp phần giới thiệu, quảng bá chất lượng nghệ thuật đỉnh cao của ROH, góp phần khẳng định uy tín và thương hiệu của nhà hát.

Nhân lực thực hiện chương trình

Để thực hiện các chương trình giáo dục trên, ROH đã sử dụng một cách hữu hiệu nguồn nhân lực của nhà hát là các chuyên gia, nghệ sĩ, ca sĩ, nhà soạn nhạc, nhạc công... để tổ chức các hoạt động giáo dục thường kỳ.

Bên cạnh đó, nhà hát cũng tận dụng cơ hội các nghệ sĩ ballet, opera hoặc nhạc sĩ nổi tiếng từ nhiều thành phố và quốc gia đến biểu diễn tại ROH để tổ chức các buổi giao lưu, giới thiệu về họ và tác phẩm của họ.

Ngoài ra, ROH còn phối hợp với các đối tác bên ngoài để thực hiện những chương trình nghiên cứu và giới thiệu chuyên sâu về các lĩnh vực hoạt động nghệ thuật như tìm hiểu về các thành phần trong một dàn nhạc giao hưởng hay đội múa trong nhà hát. ROH cũng phối hợp với các đối tác như Southbank Sinfonia để tổ chức nhiều buổi biểu diễn và sự kiện giáo dục.

Vấn đề tài chính

Hầu hết chương trình/sự kiện giáo dục của ROH đều bán vé. Ví dụ, chương trình Backstage Tour có giá 9 bảng Anh (giảm giá 8 bảng cho người cao tuổi và 7 bảng cho sinh viên/người thất nghiệp và trẻ em), Masterclass có giá vé 14 bảng (với sinh viên và thành viên tham gia chương trình "Tiếp cận nghệ thuật" - chương trình phát triển khán giả mới của nhà hát - giá vé là 6 bảng), vé tham dự sự kiện "Đổi thoại" là 10 bảng (sinh viên và người trên 60 tuổi được giảm giá còn 6 bảng) (6). Như vậy, đây là mức giá có thể chấp nhận được đối với đồng đảo công chúng. Một ưu điểm nổi bật là nhà hát đã áp dụng chế độ giảm giá đối với sinh viên, trẻ em và khán giả mới để thu hút số lượng lớn

công chúng tham dự. Trong trường hợp nhà hát nhận được tài trợ thì có thể giữ giá vé giáo dục nghệ thuật ở mức độ thấp hơn, thậm chí là miễn phí. Nhìn chung, các chương trình này, một cách trực tiếp hoặc gián tiếp, đều đem lại nguồn thu nhập cho nhà hát.

Tóm lại, Nhà hát Opera Hoàng gia Anh đã xây dựng được chiến lược và kế hoạch hàng năm/từng mùa diễn cho hoạt động giáo dục nghệ thuật. Hoạt động giáo dục của nhà hát đã hướng tới hai đối tượng: nghệ sĩ - những người sáng tạo nghệ thuật và khán giả - đối tượng tiếp nhận nghệ thuật. Nói cách khác, giáo dục nghệ thuật góp phần đào tạo nguồn nhân lực cho cả "bên cung" và "bên cầu", tạo thế cân bằng và thúc đẩy sự phát triển của thị trường văn hóa nghệ thuật nói chung và lĩnh vực ballet, opera nói riêng.

4. Bài học kinh nghiệm cho các nhà hát Việt Nam

Nghiên cứu hoạt động giáo dục nghệ thuật của các nhà hát ở Vương quốc Anh nói chung và trường hợp Nhà hát Opera Hoàng gia nói riêng có thể cung cấp những bài học kinh nghiệm quý báu cho các nhà hát Việt Nam, đặc biệt trong bối cảnh chúng ta thực hiện lộ trình tiến tới tự chủ trong quản lý các nhà hát công lập.

Thứ nhất, các nhà hát Việt Nam cần đổi mới tư duy và tăng cường nhận thức về tầm quan trọng của hoạt động giáo dục nghệ thuật, coi đó là nhiệm vụ thiết yếu đồng thời là phương thức hữu hiệu để thực hiện tốt chức năng của đơn vị.

Các nhà lãnh đạo, quản lý nhà hát cần thấu hiểu: triển khai hoạt động giáo dục nghệ thuật có thể trợ giúp đơn vị đạt được mục tiêu về văn hoá nghệ thuật, chính trị - xã hội cũng như mục tiêu về tài chính. Hoạt động nghệ thuật và hoạt động giáo dục là hai mảng cần được tiến hành song song vì chúng tác động qua lại, hỗ trợ đắc

lực lẫn nhau, cùng hướng tới thực hiện những mục tiêu phát triển chung của đơn vị. Đặc biệt, trong bối cảnh nước ta hiện nay, khán giả là yếu tố sống còn, quyết định sự thành bại của tổ chức. Vì vậy, các nhà hát, bên cạnh việc đổi mới, nâng cao chất lượng chương trình nghệ thuật rất cần đẩy mạnh hoạt động giáo dục để tăng cường sự gắn kết với khán giả hiện tại, thu hút khán giả mới, đảm bảo sự phát triển bền vững của loại hình nghệ thuật và của đơn vị.

Nhận thức về giáo dục nghệ thuật cần được các nhà lãnh đạo, quản lý quán triệt đến tất cả nghệ sĩ, diễn viên, nhân viên thuộc các bộ phận khác nhau của đơn vị. Khi đã có sự đồng tâm, nhất trí thì mới có thể phát huy sức mạnh tập thể, triển khai hoạt động giáo dục nghệ thuật một cách hiệu quả.

Thứ hai, để triển khai hoạt động giáo dục nghệ thuật, các nhà hát cần chuẩn bị những điều kiện cần thiết như xây dựng chính sách về giáo dục nghệ thuật của đơn vị mình. Chính sách giáo dục nghệ thuật sẽ thể hiện phương hướng, chiến lược, mục tiêu giáo dục và những cam kết của đơn vị. Chiến lược giáo dục nghệ thuật sẽ tạo điều kiện cho hoạt động này đi vào nề nếp, được duy trì ổn định chứ không rơi vào tình trạng “được chăng hay chớ”, mang tính thời vụ hay chỉ phụ thuộc vào tâm huyết của một số cá nhân trong đơn vị.

Chính sách giáo dục cần thống nhất với chính sách chung của đơn vị, nhằm phục vụ sự phát triển tổng thể của nhà hát. Chính sách giáo dục cũng cần được tích hợp với chính sách về nghệ thuật, phù hợp với đặc thù của loại hình nghệ thuật mà đơn vị hoạt động. Chương trình hoạt động giáo dục cần được đưa vào kế hoạch hoạt động của đơn vị, từ kế hoạch ngắn hạn, trung hạn đến dài hạn.

Thứ ba, các nhà hát cần chuẩn bị nguồn nhân lực cho giáo dục nghệ thuật. Đó là việc xây dựng đội ngũ những người làm công tác giáo dục, gồm cán bộ chuyên trách và kiêm

nhệm. Đội ngũ nghệ sĩ của đơn vị cần được bồi dưỡng những tri thức và kỹ năng cần thiết để có thể tham gia hoạt động giáo dục nghệ thuật. Bên cạnh đó cần có các chuyên gia, những nhà quản lý văn hoá am hiểu về nguyên lý và phương thức thiết kế, triển khai chương trình, sự kiện giáo dục nghệ thuật. Nhà hát cũng nên tăng cường kết nối với cộng tác viên, hình thành mạng lưới những người hoạt động giáo dục nghệ thuật trong loại hình nghệ thuật của đơn vị mình.

Tùy điều kiện cụ thể, nhà hát có thể từng bước tiến tới hình thành một bộ phận chuyên trách về giáo dục. Đây sẽ là đầu mối để tổ chức và quản lý hoạt động giáo dục nghệ thuật của đơn vị, tạo tiền đề cho hoạt động này được thực hiện một cách chủ động, tích cực và ngày càng chuyên nghiệp.

Thứ tư, các nhà hát cần huy động tài chính cho hoạt động giáo dục từ các nguồn như trích từ ngân sách hàng năm của nhà nước cấp cho đơn vị (trong trường hợp nhà hát công lập), vận động tài trợ của cá nhân và doanh nghiệp, các quỹ về văn hoá nghệ thuật, về giáo dục... Nhà hát cần đầu tư kinh phí cho hoạt động giáo dục, coi đó là chi phí cần thiết để phát triển khán giả, bên cạnh chi phí cho marketing, quảng bá, quan hệ công chúng... Mặt khác, cần tìm cách tăng cường nguồn thu tự tạo từ các hoạt động giáo dục. Muốn vậy, cần tìm hiểu nhu cầu giáo dục của các đối tượng tiềm năng; từ đó, tận dụng tiềm năng của loại hình nghệ thuật và các chương trình nghệ thuật của đơn vị để thiết kế chương trình giáo dục phù hợp.

Thứ năm, các nhà hát Việt Nam cần thiết kế nhiều chương trình giáo dục đa dạng theo cả hai hướng: giáo dục về nghệ thuật và thông qua nghệ thuật. Các chương trình giáo dục nghệ thuật nên hướng tới nhiều đối tượng, từ trẻ em, thanh thiếu niên, trung niên đến người cao tuổi, thuộc nhiều nhóm khác nhau, tùy theo nghề nghiệp, sở thích, nơi cư trú... Hoạt

động giáo dục cần có nhiều hình thức phong phú, hấp dẫn, vận dụng linh hoạt các phương thức học tập để đạt được hiệu quả giáo dục và hiệu quả nghệ thuật mong muốn.

Thứ sáu, để mở rộng đối tượng và phạm vi hoạt động giáo dục nghệ thuật, nhà hát cần gây dựng mối quan hệ hợp tác giữa đơn vị và các đối tác, đặc biệt là hệ thống trường học và các nhóm cộng đồng, đặc biệt là cộng đồng quanh khu vực trụ sở của đơn vị. Chẳng hạn, với trường học, có thể thu hút giáo viên và học sinh đến tham gia hoạt động giáo dục nghệ thuật tại nhà hát hoặc đưa chương trình giáo dục đến nhà trường. Muốn vậy, các nhà hát cần nắm được chương trình giáo dục của từng bậc học, nhu cầu học tập, đặc điểm về tâm, sinh lý của từng độ tuổi học sinh để thiết kế chương trình giáo dục phù hợp, giúp nhà trường thực hiện được nhiệm vụ giáo dục.

Tóm lại, để đẩy mạnh hoạt động giáo dục nghệ thuật, các nhà hát Việt Nam cần học tập kinh nghiệm, thực hiện đồng bộ việc tăng cường nhận thức, xây dựng chính sách giáo dục nghệ thuật, đào tạo nhân lực, đầu tư tài chính, đa dạng hóa chương trình giáo dục nghệ thuật và thiết lập mối quan hệ hợp tác. Giáo dục nghệ thuật sẽ góp phần đổi mới phương thức quản lý văn hoá, hỗ trợ sự phát triển mạnh mẽ của các nhà hát nước ta trong bối cảnh nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, bối cảnh hội nhập quốc tế sâu rộng hiện nay.

P.B.H

(TS., Phó trưởng khoa Quản lý Văn hóa Nghệ thuật
 Trường ĐHVH HN)

Tài liệu tham khảo

1. Hogarth, Sylvia; Kinder, Kay; Harland, John (1997), *Arts Organisations and their Education Programmes*, The Arts Council of England, London.

2. Jeong, Hyeon-seon (2005), "Report on the Survey of Arts Education in the Asia - Pacific Region", *UNESCO Asia - Pacific Regional Conference in Preparation for the "World conference on Arts Education"*, Seoul.

3. Korea Arts and Culture Education Service (2007), *Turning Vision into Reality - Arts and Culture Education Policy in Korea*, Seoul.

4. Rogers, Rick (1997), *Audience Development: Collaboration between Education and Marketing*, The Arts Council of England, London.

5. Rogers, Rick (1997), *The Heart of the Matter - The Education Research and Development Initiative (ERDI): Its Impact and Implications for the Future*, The Arts Council of England, London.

6. Royal Opera House, *The Annual Report 2015 - 2016*. website: <http://www.roh.org.uk/>

7. The Arts Council of England (1997), *Leading through Learning: The English Arts Funding System's Policy for Education and Training*, London.

Ngày nhận bài: 6 - 5 - 2017

Ngày phản biện, đánh giá: 5 - 6 - 2017

Ngày chấp nhận đăng: 30 - 6 - 2017